

РОДИТЕЛСКИ ПРАКТИКИ И МОТИВИ ЗА УПОТРЕБА НА ДИГИТАЛНИ УСТРОЙСТВА ПРИ ДЕЦА В РАННА ВЪЗРАСТ: КАЧЕСТВЕН КОНТЕНТ АНАЛИЗ

д-р Елена Кортезова
Бургаски свободен университет

Резюме: Настоящото изследване разглежда начина, по който родителите използват дигиталните устройства в ежедневието на децата на възраст 3–4 години, както и функциите, които тези устройства изпълняват в семейния контекст. Теоретичната рамка се основава на биекологичния модел на У. Бронфенбренер (Bronfenbrenner & Morris, 2006) и културно-историческата перспектива на Б. Рогофф (Rogoff, 2003), които подчертават взаимното влияние между детето, семейството и културната среда. Емпиричната част включва контент анализ на 35 родителски изказвания, събрани чрез структурирана анамнеза. Данните показват, че дигиталните устройства най-често се използват **по време на хранене и като средство за родителско облекчение или регулация на поведението**, докато реалното съвместно гледане с активно взаимодействие е рядко. Използването на екраните се оказва **компенсаторен механизъм** за липсата на време, енергия или емоционален ресурс у възрастния. Резултатите потвърждават, че в ранната възраст дигиталната експозиция функционира не просто като технологична, а като **социално-психологическа практика**, която може да намали възможностите за живо общуване и езикова стимулация. Изследването подчертава необходимостта от родителско присъствие и осъзната медиация при употребата на устройства, както и от консултативни програми за подкрепа на комуникативното развитие в дигиталната среда.

Ключови думи: дигитални устройства; ранно детство; комуникативно развитие; родителски практики; контент анализ; медийна медиация; езиково развитие

PARENTAL PRACTICES AND MOTIVES FOR THE USE OF DIGITAL DEVICES IN EARLY CHILDHOOD: A QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS

Elena Kortezova, PhD
Burgas Free University

Abstract: This study explores how parents use digital devices in the everyday lives of children aged 3–4 years, as well as the functions these devices serve within the family context. The theoretical framework is based on Bronfenbrenner’s bioecological model of development (Bronfenbrenner & Morris, 2006) and Rogoff’s cultural-historical perspective (Rogoff, 2003), both emphasizing the reciprocal influence between the child, the family, and the sociocultural environment.

The empirical part employs a qualitative content analysis of 35 parental statements collected through a structured anamnesis questionnaire. The findings reveal that digital devices are most often used during meals and as a means of parental relief or behavioral regulation, while genuinely shared and interactive media use is rare. Screen exposure thus

appears as a compensatory mechanism for the lack of time, energy, or emotional availability on the part of adults.

The results confirm that in early childhood, digital exposure functions not merely as a technological phenomenon but as a socio-psychological practice that may reduce opportunities for live communication and linguistic stimulation. The study highlights the need for parental presence and conscious mediation during children's screen use, as well as for consultative programs supporting communicative development in the digital environment.

Keywords: *digital devices; early childhood; communicative development; parental practices; content analysis; media mediation; language development*

Въведение

В последните години дигиталните устройства се превърнаха в естествена част от ежедневието на децата още в най-ранна възраст. Телефоните, таблетите и телевизията не само осигуряват достъп до забавление, но и формират нови модели на внимание, социализация и комуникация. Родителите са основният посредник между детето и дигиталния свят, а техните нагласи и практики определят както честотата, така и качеството на взаимодействието с технологиите (Livingstone & Blum-Ross, 2020).

Изследванията показват, че времето пред екрана при децата в предучилищна възраст непрекъснато нараства, като се наблюдават и културни различия в начина, по който родителите регулират достъпа до устройства (Common Sense Media, 2025). Същевременно, специалистите, работещи в областта на ранното развитие, все по-често срещат родители, които търсят консултация поради промени в поведението и комуникацията на детето, свързани с прекомерна употреба на дигитални медии. Изследователите откриват, че по-високите нива на прекарано време пред екрана на деца в ранна възраст са свързани с по-ниски резултати на тестове за скрининг на развитието (Madigan et al., 2019).

Проблемът не е само количествен (време пред екрана), а преди всичко качествен – **в какъв контекст, но с каква цел се използват устройствата** (Barr et al., 2008). Разбирането на родителските мотиви и ситуации, в които детето получава достъп до екран, е ключово за планирането на ефективна подкрепа и информирани интервенции.

Настоящото изследване разглежда родителските практики и нагласи към използването на дигитални устройства при деца на възраст 3–4 години, които са потърсили логопедична или психологическа помощ по повод затруднения в комуникативното развитие. Целта е да се опише контекстът на използване на устройствата, да се идентифицират основните мотиви и ситуации, както и да се открият моделите на взаимодействие между родител, дете и дигитална среда.

1. Теоретична рамка и контекст на изследването

Взаимодействието между децата, семейството и дигиталната среда може да се разбира през екологичния модел на развитието, предложен от У. Бронфенбренер (Bronfenbrenner, 1979) и по-късно разширен до био-екологична рамка (Bronfenbrenner & Morris, 2006). От тази гледна точка дигиталните устройства са част от микросистемата на детето – средата, в която то взаимодейства ежедневно и която влияе върху начина му на учене, общуване и емоционално регулиране.

Барбара Рогофф (Rogoff, 2003) подчертава, че развитието винаги е културно организирано – родителските практики не са универсални, а отразяват социалните норми

и икономическия контекст. В този смисъл отношението на родителите към технологиите е продукт на културни и социални представи за отглеждането на децата, ученето и времето за почивка в семейството.

Съвременните изследвания върху медийната среда показват, че родителите обикновено балансират между две противоречиви роли – да **ограничават** и да **използват устройствата като помощно средство** (Nathanson, 2015; Livingstone et al., 2017). Екраните често се въвеждат в ситуации на натоварване или необходимост от успокояване на детето, което превръща употребата им в част от семейната динамика, а не просто технологичен избор.

От психологическа гледна точка, ранната експозиция на дигитални екрани може да влияе на вниманието, саморегулацията и социалните умения, особено когато липсва съвместно участие на възрастния (Bart et al., 2008; Madigan et al., 2019).

Систематичният преглед на Малинчева и Щерева (2024) потвърждава тези тенденции, като показва, че прекомерното и ранно излагане на екрани е свързано със забавяне на експресивните и рецептивните езикови умения, както и с по-слабо развитие на мозъчните области, отговорни за когнитивния контрол и езиковата обработка. Авторките подчертават и ролята на родителската медиация – активното участие и ограничаването на екранното време се оказват защитни фактори за езиковото развитие.

Следователно, подходът към дигиталните устройства трябва да отчита **реалния семеен контекст и психологическите функции**, които екраните изпълняват – от успокояване до компенсация на липсата на време и подкрепа. Настоящото изследване се стреми да допринесе именно с това разбиране – чрез анализ на автентични родителски изказвания за начина, по който децата използват дигитални устройства в ежедневието.

2. Методология

Цел на изследването

Да се изследва как родителите конструират значенията, мотивите и ситуацияите, свързани с употребата на дигитални устройства от децата с комуникативни трудности, и как чрез своето поведение моделират взаимодействието на детето с технологиите.

Изследователски задачи

1. Да се опишат съдържателните характеристики на родителските изказвания относно употребата на дигитални устройства (честота, тип съдържание, ситуации на употреба).

2. Да се изведат основните **мотиви и функции**, които родителите приписват на дигиталните устройства в ежедневието на детето (напр. успокояване, занимаване, обучение, награда и др.).

Участници

В проучването участват **35 родители на деца на възраст между 3 и 4 години**, потърсили консултация по повод **затруднения в комуникативното развитие**. Данните са събрани в рамките на **текуща диагностична и консултативна работа** с родителите, в рамките на която те попълват **структурирана писмена анкета** относно развитието и ежедневието на детето.

Всички участници са дали информирано съгласие за включване на отговорите им в обобщени анализи и получените данни се използват вторично за научни цели, при гарантирана анонимност и конфиденциалност.

Инструмент

За целите на настоящото изследване са анализирани отговорите на четири въпроса от анкетата, насочени към **използването на дигитални устройства в семейството**:

1. *Гледа ли детето ви често телевизия или смарт устройство (телефон или таблет)?*
2. *Какво гледа?*
3. *Колко време прекарва пред екрана или смарт устройство?*
4. *При какви ситуации и/или кога детето гледа смарт устройство?*

Тези въпроси са включени в по-широк инструмент, който изследва семейния контекст на развитието, но тук се разглеждат само частите, свързани с **дигиталната среда**. Извадката включва единствено родители, които са заявили, че **детето използва електронно устройство**, с цел да се анализира родителското поведение и нагласи спрямо дигиталните практики.

Аналитичен подход

Приложен е **качествен контент анализ** основан изцяло на реалните родителски изказвания. Категориите са извеждани **индуктивно**, без предварително зададени теоретични рамки. Анализът преминава през следните етапи:

1. **Прочит и смислово сегментиране** на всички отговори;
2. **Кодирание** на изказванията според повтарящи се смислови единици (напр. мотив, функция, контекст на употреба);
3. **Групиране** на кодовете в тематични категории;
4. **Интерпретация** на съдържанието чрез подбор на представителни цитати.

Родителските изказвания се цитират **дословно**, като правописните особености не са коригирани, за да се запази автентичността на езика и емоционалния тон.

3. Резултати и анализи на получените данни

Представяме обобщените данни от контент анализа на родителските отговори по четирите въпроса

Изследван аспект	Основни категории	Подкатегории / Темы	Примерни изказвания на родители
Тип устройство	Телефон	Личният телефон на родителя; кратки видеа, YouTube	„Да, на моя телефон“, „Телефон и таблет“
	Таблет	Основно за анимации и песни	„Да, обича да гледа таблет“, „Таблет и телевизия“
	Телевизия	Фоново присъствие или семейно гледане	„Телевизорът е включен непрекъснато, но не го гледа“
Тип съдържание	Детски анимации	Песни, филмчета, YouTube клипове	„Песнички и анимации“, „Анимации на български и английски“
	Образователни / музикални	BabyTV, DuckTV, детски клипове с песни	„Гледа Baby TV и танцува“
Продължителност	Под 30 мин.	15–20 мин., кратки периоди	„15 мин. на ден“, „20 мин. на ден“
	30–60 мин.	половин час до час	„Около половин час на ден“, „Около час дневно“

Изследван аспект	Основни категории	Подкатегории / Темы	Примерни изказвания на родители
	Над 1 час	час и повече, често у дома	„По час-два, когато е въщици“
Контекст на употреба	По време на хранене	Отвличане на вниманието	„Докато яде“, „За да се нахрани“
	Преди сън / за успокояване	Регулация	„Преди да заспи“, „Да спре да плаче“
	Когато родителят е зает	Домашни ангажменти Работа от въщици	„Докато чистя“, „Работя онлайн и му пускам филмчета“
	Пътуване / извън дома	Регулация	„Докато пътуваме до детска градина“
	Съвместност / почивка	Съвместно внимание	„Понякога гледаме и разказваме заедно“, „Слушаме и танцуваме“
	Пасивно присъствие	Телевизорът работи на фон	„Включен е непрекъснато, но не го гледа“
Родителски нагласи	Осъзната загриженост	Признаване на риска, опити за ограничаване	„Преди гледаше повече, сега сме намалили“
	Оправдание / нормализиране	Социален натиск	„Всички гледат“, „Няма как иначе“
	Вина и безсилие	Регулация, емоции	„Знам, че не е добре, но иначе не мога да го успокоя“

Таблица 1. Обобщени категории на родителските отговори относно употребата на дигитални устройства

Анализ на изведените категории от отговорите на 1 въпрос: Гледа ли детето ви често телевизия или смарт устройство (телефон или таблет)?

Обобщена категория - употреба на дигитални устройства

Почти всички родители (≈80–85%) посочват някаква форма на употреба на дигитални устройства, като телефонът е доминиращ. Телевизията е по-рядко основен източник – често е пасивен фон или е била ограничена впоследствие. В около една трета от изказванията има белези на опит за контрол или намаляване („вече не“, „намалихме“, „по-рядко“). Родителите разглеждат телефона и таблета като еквивалентни средства за занимаване, без ясна разграничена функция.

Повечето родители съобщават, че детето има достъп до дигитални устройства в дома – най-често мобилен телефон или таблет, по-рядко телевизор или компютър. Почти всички изказвания съдържат уточнения за честота и контекст, което показва, че родителите рефлектират върху употребата, дори когато я приемат за неизбежна част от ежедневието.

Най-често споменаваното устройство е телефонът на родителя, използван за гледане на видеа или песни. В единични случаи се съобщава за намаляване на употребата („преди гледаше повече“, „вече не толкова често“), което може да се тълкува като проява на осъзнат родителски контрол и стремеж към ограничаване.

При някои семейства обаче телевизорът остава постоянен фонен стимул („включен е непрекъснато, но не го гледа“), което подчертава пасивния характер на експозицията.

Така очертаната картина показва, че екранното време е интегрирано в семейната рутина и рядко е напълно отсъстващо. Родителите по-скоро регулират *повода и продължителността*, отколкото самия достъп.

Анализ на изведените категории от отговорите на 2 въпрос: Какво гледа?

Обобщена категория – тип съдържание

Отговорите на родителите са удивително еднородни: всички родители посочват детски филмчета, анимации, песни и клипове като основен вид съдържание. В преобладаващата част от случаите то е на български език, но често се срещат и англоезични варианти („анимации на български и английски“). Това свидетелства за широк достъп до онлайн съдържание (главно YouTube) и липса на систематичен контрол върху езиковия контекст.

Една част от родителите посочват специализирани детски канали (BabyTV, DickTV), които имат успокояващ характер и са възприемани като „по-безопасни“. Други описват музикални видеа или „песнички“ като предпочитано занимание, което се свързва с ритъм и двигателна активност („слушаме и танцуваме заедно“).

Тези резултати очертават двойната функция на съдържанието – от една страна, то е развлекателно и стимулиращо интереса, но от друга – се използва инструментално (за успокояване, хранене, заспиване). Именно тази амбивалентност е ключов момент при оценката на комуникативния риск: когато дигиталното съдържание замества общуването, то ограничава речевата и социалната активност.

Почти всички родители (над 90%) посочват детски филмчета и анимации като основно съдържание.

Около една трета акцентират върху музикални или песенни клипове, което показва, че често слушането е по-важно от гледането.

YouTube е основен източник за достъп до видеа, а телевизията и DVD каналите имат остатъчна роля.

Някои родители описват пасивно възприемане – детето слуша, но не следи активно сюжета.

Анализ на изведените категории от отговорите на 3 въпрос: Колко време прекарва пред екрана или смарт устройство?

Обобщена категория – продължителност и ритъм на употреба

Повечето родители съобщават за време пред екран между 15 и 60 минути дневно. Само малка част (около една четвърт) описват експозиция от един час или повече, а няколко отбелязват тенденция към намаляване.

Изказванията „различно – от 30 минути до 1 час“, „преди гледаше повече, сега по-малко“ и „само когато съм на работа“ показват, че употребата не е фиксирана, а контекстуално обусловена – зависи от натовареността на родителите, от режима на детето и от моментното емоционално състояние.

В няколко отговори се открива **тенденция към намаляване на времето**, което показва **родителска осъзнатост и саморегулация**.

Общият стил на отговорите предполага **ежедневен ритуален характер** на употребата – тя е вградена в дневния режим, макар и ограничавана по време.

Анализ на изведените категории от отговорите на 4 въпрос: При какви ситуации и/или кога детето гледа смарт устройство?

Обобщена категория – контекст и ситуации на употреба

Най-често родителите използват **екрана като заместител на присъствие**, когато са засти или детето трябва да бъде успокоено. Около **една четвърт** от ситуациите са свързани с **ежедневни рутинни дейности** – хранене и подготовка за сън. Част от родителите ($\approx 10\%$) описват **съвместно гледане** или „екранно време като споделен момент“, което омекотява функцията му и придава социален контекст.

Има **ниска осъзнатост за фоновата експозиция**, но отделни случаи показват, че телевизорът присъства като **част от домашния шумов фон**.

Анализът на данните показва, че дигиталните устройства се използват **най-често като инструмент за регулиране на поведението на детето и като компенсация на липсващо време или ресурс у родителя** и се разкриват шест ясно различими контекста:

1. По време на хранене – най-често срещан модел, в който екранът служи като **външен регулатор на вниманието** и това поведение превръща храненето в паралелен процес без социална интеракция, като елиминира възможността за езиков контакт.

„За да се нахрани, не яде, ако не гледа нещо.“

„Докато вечеряме гледаме телевизия.“

2. Преди сън или за успокояване – екранът има функция на **емоционален модератор**. Тази употреба е индикатор за заместване на емоционалното регулиране с визуална стимулация.

„Преди лягане, за да засти.“

„Когато е изнервен и да се успокои.“

3. Когато родителят е зает – инструментална употреба, често призната откровенно. Това показва, че родителите възприемат устройството като временен заместител на присъствие.

„Да си изчистя“, „Работя онлайн и тогава му пускам филмчета.“

4. По време на пътуване – употреба с прагматична функция. Макар и не толкова честа, тя показва разширяване на дигиталната среда извън дома.

„Докато пътуваме в колата за детска градина.“

5. Като съвместна дейност – в малка част от случаите (около 10%) родителите подчертават **общото преживяване**. Тук екранът се превръща в медиатор на взаимодействие, което потенциално има положителен ефект.

„Понякога гледаме и разказваме заедно.“

„Слушаме и танцуваме заедно.“

6. Пасивно присъствие / фонова експозиция – единични случаи. Този тип среда създава **сензорен шум**, който може да затрудни концентрацията и слуховата обработка.

„Телевизорът е включен непрекъснато, но той не го гледа.“

Обобщение на анализите, свързани с допълнителната категория: взаимодействие родител–дете

Комбинирането на всички резултати очертава два доминиращи модела на **родителско поведение**:

1. **Инструментално използване на устройствата** – екранът е средство за контрол, успокояване или „заетост“ на детето. Този модел е адаптивен в краткосрочен план, но рисков за **развитието на саморегулация и комуникативна инициатива**.

2. **Съвместно и осъзнато използване** – екранът се превръща в *място за споделяне* (гледане, коментиране, песне). Този модел има потенциал да **подкрепя езиковото и социално развитие**, когато е ограничен по време и съдържание.

Повечето родители се намират между тези две крайности, като ясно осъзнават рисковете, но нямат устойчиви стратегии за регулиране. Това подчертава необходимостта от професионална подкрепа, насочена не към забрана, а към промяна на начина на използване.

Дискусия

Данните показват, че употребата на дигитални устройства в семействата е многоаспектна и функционално натоварена. Устройствата се използват не само за забавление, а и като регулатор на поведението, компенсация на липсващо време или форма на споделеност. Най-често срещаният модел е инструментално използване (по време на хранене, при раздразнение, когато родителят е зает), докато съвместната употреба остава по-рядка, но показва потенциал за комуникативно развитие.

Анализът на категориите показва, че взаимодействието между дете и екран се структурира не толкова от съдържанието, колкото от функцията, която родителят приписва на устройството.

При повечето семейства дигиталното устройство изпълнява инструментална роля – средство за регулиране на поведението, за облекчаване на натоварването или за компенсиране на липсващо време. В тези случаи екранът действа като заместител на социалното взаимодействие, което може да доведе до редуциране на спонтанните комуникативни инициативи на детето.

По-рядко, но ясно различимо, се наблюдава съвместно и осъзнато използване на дигиталните средства – родителите участват в гледането, коментират, задават въпроси, превръщайки медийното съдържание в повод за общуване. Този модел се отличава с висока комуникативна стойност и може да се разглежда като защитен фактор в процеса на езиковото и социалното развитие.

На равнище родителски нагласи се откроява вътрешен конфликт между осъзната загриженост и прагматична необходимост. Много родители изразяват чувство за вина или безсилие („знам, че не е добре, но иначе не мога да го успокоя“), което свидетелства за емоционална амбивалентност в оценката на дигиталната среда. Това е важен индикатор, че родителите не отричат риска, но нямат стабилни стратегии за управление на дигиталното поведение.

В обобщение, данните очертават три нива на дигитално взаимодействие:

1. Регулативно – устройствата служат за контрол или успокояване на детето;
2. Прагматично – устройствата осигуряват „време“ за родителя и поддържат ежедневния ритъм;
3. Интерактивно – дигиталното съдържание се превръща в контекст за споделяне и комуникация.

Тази типология показва, че въздействието на дигиталните практики не е еднозначно: рискът за комуникативното развитие произтича не от самото присъствие на екрана, а от начина, по който той се вписва в културната и емоционална динамика на семейството. Следователно интервенциите и препоръките към родителите следва да се насочат не към ограничение, а към преобразуване на дигиталното време в съвместно, смислово и езиково обогатено преживяване.

Заклучение

Резултатите показват, че дигиталните устройства все по-често се използват от родителите като средство за регулиране на поведението и емоциите на детето, а не като контекст за съвместно взаимодействие. Тази практика има краткосрочен успокояващ ефект, но крие дългосрочни рискове – ограничаване на социалния обмен, редуциране на езиковата стимулация и заместване на живата комуникация с еднопосочен сензорен поток.

Макар данните да произтичат от ограничена извадка, наблюдаваните тенденции потвърждават нарастващата нужда от информираност и родителска подкрепа. Необходим е обществен и професионален дебат за оптималната възраст и начин на въвеждане на дигиталните технологии, така че те да не нарушават естествените механизми на общуване и развитие в ранното детство.

Използвана литература

1. **Малинчева, Н., & Щерева, К. (2024).** *Въздействие на дигиталните устройства върху развитието на езика в ранна детска възраст – систематичен преглед.* *Orbis Linguarum*, 23(2), 34–46. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v23i2.3>
2. **Barr, R., Zack, E., Garcia, A., & Muentener, P. (2008).** Infants' attention and responsiveness to televised and live interactions: Effects of context and repetition. *Infant Behavior and Development*, 31(4), 698–703. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2008.04.007>
3. **Bronfenbrenner, U. (1979).** *The ecology of human development: Experiments by nature and design.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. **Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006).** *The bioecological model of human development.* In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793–828). Hoboken, NJ: Wiley.
5. **Common Sense Media. (2025).** *The 2025 Common Sense Census: Media use by kids zero to eight.* San Francisco, CA: Common Sense Media. Retrieved from <https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/research/report/2025-common-sense-census-web-2.pdf>
6. **Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020).** *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives.* Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190874698.001.0001>
7. **Madigan, S., Browne, D., Racine, N., Mori, C., & Tough, S. (2019).** Association between screen time and children's performance on a developmental screening test. *JAMA Pediatrics*, 173(3), 244–250. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2018.5056>
8. **Nathanson, A. I. (2015).** Media and the family: Reflections and future directions. *Journal of Children and Media*, 9(1), 133–139. <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.997440>
9. **Rogoff, B. (2003).** *The cultural nature of human development.* New York, NY: Oxford University Press.